

การพัฒนามนุษย์ตามแนวทางนา ๔

: ภาสิต สุวรรณดี สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา
bhasitsukhawandee@gmail.com

บทคัดย่อ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธศาสนา ๔ ด้าน การพัฒนาทางพุทธศาสนาเรียกว่าภาวนา ๔ หมายถึงกระบวนการสร้าง หรือทำให้เกิดให้มีขึ้น ส่วนบุคคลหรือทรัพยากรมนุษย์ที่ผ่านการขัดเกลาพัฒนาแล้วคือผู้ที่ผ่านขบวนการพัฒนา ดังนี้

๑) กายภาวนา หมายถึง การพัฒนากาย ฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกทั้งด้วยกายภาพ และชีวภาพด้วยดีมิให้เกิดโทษ มีประโยชน์แก่ตนเอง และสังคม บำเพ็ญตนให้เกิดประโยชน์ มิให้อกุศลเกิด

๒) ศิลภาวนา หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล การพัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีลให้ถูกต้องสอดคล้องกับระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ กติกาของสังคมตลอดถึงขนบธรรมเนียม จารีตวิถี และมารยาทสากลนิยม มีจรรยาบรรณในวิชาชีพ ประกอบอาชีพที่สุจริต ใช้ชีวิตถูกต้อง และขยันหมั่นเพียรสร้างผลผลิต (product) ให้เพิ่มขึ้นโดยสุจริตในการประกอบอาชีพ (อุฏฐานสัมปทา) รู้จักฉลาดอดออม (save) ทรัพย์สินที่หามาได้ด้วยมาตรการต่าง ๆ (อารักขสัมปทา)

๓) จิตตภาวนา หมายถึง การพัฒนาจิต การฝึกอบรมจิต การชมอารมณ์ความรู้สึกให้ได้ มีความเจริญงอกงามทางอารมณ์ (Emotional growth) การที่จิตที่ฝึกอารมณ์ดีแล้วนำความสุขมาให้ จิตที่มีคุณภาพประกอบด้วยคุณธรรม

ตามหลักศาสนา มีสมาธิ มีสติมั่นคง ใช้งานได้ดี เป็นสุขผ่องใสเป็นต้น

๔) ปัญญาภาวนา หมายถึง การพัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันเข้าใจโลก และชีวิตตามสภาวะ เป็นการไตร่ตรองวินิจฉัยเหตุการณ์ตามความเป็นจริง เป็นอิสระ ไม่ตามกิเลสรู้และเข้าใจอะไรตามความเป็นจริง

การพัฒนามนุษย์ตามแนวทางนา ๔ จะสามารถเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนามนุษย์ตามแนวพุทธศาสนา คือการพัฒนาให้เกิดปัญญาซึ่งมีวิธีการ เพื่อบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือ การหลุดพ้น

คำสำคัญ : การพัฒนา, มนุษย์, ภาวนา ๔, การพัฒนามนุษย์ตามแนวทางนา ๔

๑.๑ บทนำ : ความเป็นมาของการพัฒนา

มนุษย์รู้จักพัฒนาตนเองและสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่มาเนิ่นนานแล้ว จะเห็นได้จากความรู้ทางมานุษยวิทยาที่ศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์ วิวัฒนาการของมนุษย์ และวัฒนธรรมของมนุษย์ทำให้เห็นถึงการพัฒนาทั้งในตัว of มนุษย์เองและในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง ศาสนาและสาธารณสุขเป็นต้นมาตั้งแต่ยุคดั้งเดิมที่แรกเริ่มมีมนุษย์ในโลกเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นยังเห็นได้จากหลักคำ

สอนของศาสนาต่าง ๆ และแนวคิดของนักปราชญ์ในสมัยก่อน เช่น นักปรัชญาเมธีชาวกรีก โรมัน จีน อินเดีย อาหรับ เป็นต้น ที่ได้เสนอแนวทางการพัฒนาโดยลำดับ เพียงแต่ไม่ได้นำคำว่า “การพัฒนา” มาใช้เท่านั้น

คำว่า “การพัฒนา” ถูกนำมาใช้เป็นครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยนักเศรษฐศาสตร์ได้นำมาใช้เรียกการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในทวีปยุโรปอันเป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้แรงงานจากคนและสัตว์เป็นพลังงานจากเทคโนโลยี เช่น เครื่องจักรกล เครื่องยนต์ต่าง ๆ ทำให้วิถีการดำรงชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหลายประการ เช่น อาชีพเปลี่ยนจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม สถานที่ประกอบอาชีพเปลี่ยนจากเรือนสวนไร่นามาเป็นโรงงานอุตสาหกรรม ระบบการผลิตแบบเพื่อการยังชีพเป็นไปเพื่อการค้า ที่อยู่อาศัยเปลี่ยนจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนจากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นต้น นักเศรษฐศาสตร์จึงนำคำว่า “การพัฒนา” มาใช้เพื่อเรียกวิถีการยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของชาวยุโรปขณะนั้นให้สูงขึ้น และเป็นที่ยอมรับของนักสังคมศาสตร์โดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา ประเทศต่าง ๆ ต้องทำการปรับปรุงแก้ไขสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ให้กลับคืนสู่สภาพเดิม บางประเทศได้รับเอกราชให้ปกครองตนเอง จึงต้องหาแนวทางในการพัฒนาประเทศของตน ทำให้คำว่า “การพัฒนา” แพร่หลายมากยิ่งขึ้น (ประสิทธิ์สวัสดิ์ญาติ, ๒๕๑๘, หน้า ๒๖ - ๒๘.)

การพัฒนาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการ การพัฒนามีหลายรูปแบบ

เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาการศึกษา การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาบ้านเมือง การพัฒนาสาธารณสุข การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาเนื่องในวาระโอกาสต่าง ๆ เป็นต้น การพัฒนาจึงถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวางและแพร่หลาย และมีความหมายต่างกันตามวัตถุประสงค์ที่นำไปใช้ ดังนั้น ก่อนที่จะศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับการพัฒนา จึงควรศึกษาความรู้เกี่ยวกับการพัฒนา เพื่อความรู้ความเข้าใจในเชิงวิชาการ และเป็นพื้นฐานในการศึกษาทฤษฎีและหลักการพัฒนาเป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายลักษณะแนวความคิดของการพัฒนาและเปรียบเทียบการพัฒนากับคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน

๑.๒ ความหมายของการพัฒนา

คำว่า “การพัฒนา” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Development” นำมาใช้เป็นคำเฉพาะและใช้ประกอบกับคำอื่น เช่น การพัฒนาประเทศ การพัฒนาชนบท การพัฒนาบ้านเมือง การพัฒนาข้าราชการ เป็นต้น การพัฒนาจึงถูกนำไปใช้โดยทั่วไป และมีความหมายแตกต่างกันออกไปดังกล่ามาแล้ว เกี่ยวกับความหมายของการพัฒนานั้น ได้มีผู้ให้ความหมายเอาไว้หลายความหมาย ทั้งความหมายที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันออกไป ซึ่งอาจจำแนกออกเป็น ๑๐ ลักษณะคือความหมายจากรูปศัพท์ ความหมายโดยทั่วไป ความหมายทางเศรษฐศาสตร์ ความหมายทางพัฒนาบริหารศาสตร์ ความหมายทางเทคโนโลยี ความหมายทางการวางแผน ความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติ ความหมายทางพระพุทธศาสนา ความหมายทางสังคมวิทยา และความหมายทางด้านการพัฒนาชุมชน

๑) ความหมายจากรูปศัพท์โดยรูปศัพท์ คำว่า “การพัฒนา” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Development” แปลว่า การเปลี่ยนแปลง ที่ละเล็กทีละน้อยโดยผ่านลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้น เติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้นและเหมาะสมกว่าเดิม หรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ ส่วนความหมายจากรูปศัพท์ในภาษาไทยนั้น หมายถึง การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญงอกงาม ทำให้ งอกงามและมากขึ้น เช่น เจริญทางไมตรี” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๒๓๘)

“การพัฒนา” โดยความหมายจากรูปศัพท์ จึงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิด ความเจริญเติบโตงอกงามจนเป็นที่น่าพอใจ ความหมายดังกล่าวนี้เป็นที่มาของความหมาย ในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนด ความหมายอื่น ๆ

๒) ความหมายโดยทั่วไป “การพัฒนา” ที่เข้าใจโดยทั่วไปมีความหมายใกล้เคียงกับ ความหมายจากรูปศัพท์ คือ หมายถึง การ กระทำที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่ง ไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ หรือการทำให้ดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่เป็นอยู่ อย่างเป็นระบบซึ่งเป็นการเปรียบเทียบทางด้าน คุณภาพระหว่างสภาพการณ์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าในปัจจุบัน สภาพการณ์ของสิ่งนั้นดีกว่า สมบูรณ์กว่า แสดงว่า เป็นการพัฒนา “การพัฒนา” ในความหมาย โดยทั่วไปจึงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใด สิ่งหนึ่งให้มีคุณภาพที่ดีกว่าเดิม ความหมายนี้ นับว่าเป็นความหมายที่รู้จักโดยทั่วไปเพราะนำ

มาใช้มากกว่าความหมายอื่น ๆ แม้ว่าจะไม่เป็น ที่ยอมรับของนักวิชาการก็ตาม (สนธยา พลศรี, ๒๕๔๗, หน้า ๒.)

๓) นักเศรษฐศาสตร์ได้ให้ความหมาย ของการพัฒนา ว่า หมายถึง ความเจริญเติบโต โดยเน้นความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ เป็นสำคัญ เช่น ผลผลิตรวมของประเทศเพิ่มขึ้น รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น รายได้เฉลี่ยต่อหัว ต่อคนของประชากรเพิ่มขึ้น (ณัฐพล ชันช้อย, ๒๕๒๗, หน้า ๒) มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ มากขึ้น ประชากรมีรายได้เพียงพอที่สามารถ ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของตนได้ (เสถียร เขยประทับ, ๒๕๒๘, หน้า ๙) ซึ่งอาจ สรุปได้ว่า การพัฒนา เป็นกระบวนการทาง สังคมที่ผลผลิตออกมาในรูปซึ่งสามารถวัดได้ ด้วยเกณฑ์ทางเศรษฐศาสตร์ (สุนทรี โคมิน, ๒๕๒๒, หน้า ๓๗)

๔) ในทางเทคโนโลยีการพัฒนาหมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบอุตสาหกรรม และการ ผลิตด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย ด้วยนักวิทยาศาสตร์ และนักประดิษฐ์ ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงจาก สังคมประเพณีนิยม เป็นสังคมสมัยใหม่ที่ทันสมัย (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, ๒๕๓๔, หน้า ๙๕) หรือ การพัฒนา คือการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของ มนุษย์ด้วยเทคโนโลยีนั่นเอง (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ และพูนศิริ วัจนะภูมิ, ๒๕๓๔, หน้า ๑๓)

๕) ความหมายทางการวางแผน ในทาง การวางแผน “การพัฒนา” เป็นเรื่องเกี่ยวกับการ ชักชวน การกระตุ้นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ด้วยการปฏิบัติตามแผนและโครงการอย่าง จริงจังเป็นไปตามลำดับขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง เป็นวงจรโดยไม่มีการสิ้นสุด (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, ๒๕๓๔, หน้า ๙๑-๙๒) ซึ่งองค์การศึกษา

วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) อ้างถึงใน อัจฉรา โพธิยานนท์, (๒๕๓๙, หน้า ๑๑) สรุปได้ว่า การพัฒนาเป็นหน้าที่ (Function) ของการวางแผนและการจัดการ ดังนี้

$$D = f (P+M)$$

D = Development คือ การพัฒนา

P = Planning คือ การวางแผน

M = Management คือ การบริหารงาน หรือ การจัดการ

ดังนั้น “การพัฒนา” จะเกิดขึ้นได้ด้วยการวางแผนที่ดี มีการบริหารงานและการจัดการอย่างเป็นระบบ ทำให้การดำเนินการเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ “การพัฒนา” ในความหมายของนักวางแผน จะเป็นไปอีกแนวทางหนึ่ง โดยอาจสรุปได้ว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของมนุษย์ไว้ล่วงหน้าในลักษณะของแผน และโครงการแล้วบริหารหรือจัดการให้เป็นไปตามแผนและโครงการจนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ จะเห็นได้ว่า ความหมายของการพัฒนาทางการวางแผนกำหนดให้การพัฒนาเป็นกิจกรรมของมนุษย์และเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้า เท่านั้น การเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เกิดจากการวางแผนโดยมนุษย์ไม่ใช่เป็นการพัฒนาในความหมายนี้ (สนธยา พลศรี, ๒๕๔๗, หน้า ๒-๓)

๖) ในขั้นของการปฏิบัติ การพัฒนาหมายถึง การชักชวนหรือการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิบัติตามแผนและโครงการอย่างจริงจังและเป็นลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันในลักษณะที่เป็นวงจร ไม่มีการสิ้นสุด (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ และพูนศิริ วัจนะภูมิ, ๒๕๓๔, หน้า ๑๓)

๗) ความหมายทางพระพุทธศาสนา พระราชมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต, ๒๕๓๐, หน้า ๑๖-๑๘) ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า ในทางพระพุทธศาสนา “การพัฒนา” มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ พัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่มีใช้คน เช่น วัตถุและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เรียกว่า พัฒนาหรือวัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการเพิ่มพูนขยาย ทำให้มากหรือเติบโตขึ้น ในทางวัตถุ และได้เสนอข้อคิดไว้ว่า “การพัฒนา” หรือคำว่า “การพัฒนา” หรือคำว่า “เจริญ” นั้น ไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้น เพิ่มพูนอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีความหมายว่าตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญพระเกศา คือ ตัดผม มีความหมายว่า รก เช่น นุสยา โลกขพมโน แปลว่า อย่าเป็นคนรกโลกอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริง ๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม ถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลงไม่ใช่เป็นการพัฒนา แต่เป็นหายนะ ซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนา

๘) นักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม ซึ่งได้แก่ คน กลุ่มคน การจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม ด้วยการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรมและมีประสิทธิภาพ (จิตยา สุวรรณขุ, ๒๕๒๗, หน้า ๓๕๔) การพัฒนาเป็นทั้งเป้าหมายและกระบวนการที่ครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนต่อชีวิตและการทำงาน การเปลี่ยนแปลงสถาบันต่าง ๆ ทางสังคมวัฒนธรรมและการเมืองอีกด้วย (Streeten, ๑๙๗๒, p.๓)

๙) นักพัฒนาชุมชนได้ให้ความหมายของ

การพัฒนาไว้ว่า หมายถึง การที่คนในชุมชนและสังคมโดยส่วนรวมได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเอง และร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตนเองชุมชนสังคมให้ดีขึ้น (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, ๒๕๒๕, หน้า ๑๗๙) การพัฒนาเป็นเสมือนกลวิธีหรือมรรควิธี (Mean) ที่ทำให้เกิดผล (Ends) ที่ต้องการ คือ คุณภาพชีวิต ชุมชน และสังคมดีขึ้น (ยุวพันธ์ วุฒิเมธี, ๒๕๓๔, หน้า ๒)

๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

จากการนำคำว่า “การพัฒนา” มาใช้ด้วยวัตถุประสงค์ที่ต่างกันออกไป จึงทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแตกต่างกันออกไปหลายแนวความคิด ซึ่งอาจจำแนกได้ดังนี้ (นพพรณ มังคละพลัง, ๒๕๔๖, หน้า ๑๐ - ๑๑)

๑) แนวคิดแบบวิวัฒนาการ (Evolution) เป็นการนำการพัฒนามาใช้เพื่ออธิบายประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่เคลื่อนย้ายจากภาวะหนึ่งไปสู่อีกภาวะหนึ่งที่สูงกว่า ทำให้มนุษย์มีความก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ มากขึ้น เช่น มีชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ขึ้น ร่ำรวยมากขึ้น มีเหตุผลมากขึ้นมีความแตกต่างกันมากขึ้น เป็นต้น การพัฒนาในแนวความคิดนี้จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าความก้าวหน้า (Progress)

๒) แนวคิดแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เนื่องจากมีความเป็นกลางมากกว่าการพัฒนาไม่เกี่ยวข้องกับอดีตหรืออนาคตอันรุ่งโรจน์ แต่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงอาจมีลักษณะเป็นการปฏิรูป

(Reformation) คือ เฉพาะในโครงสร้างหนึ่งและการปฏิวัติ (Revolution) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทั้งหมดของสังคม

๓) แนวคิดแบบเศรษฐศาสตร์ (Economic) นักเศรษฐศาสตร์นำการพัฒนาไปใช้จำแนกประเทศต่าง ๆ ตามเกณฑ์ที่กำหนด เช่น รายได้ ประชาชาติ การรู้หนังสือ การมีงานทำ เป็นต้น ออกเป็นประเทศพัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศด้อยพัฒนา การพัฒนาในแนวความคิดดี จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ความเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) ความทันสมัย (Modernization) และการเจริญเติบโต (Growth) มาก

๔) แนวคิดแบบการปฏิบัติการทางสังคม (Social Action) เป็นแนวความคิดที่เกิดจากรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ พยายามปรับปรุงแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในรูปของการวางแผนปฏิบัติการ เช่น การปฏิรูปที่ดิน การสหกรณ์ การพัฒนาชนบท เป็นต้น และเรียกวิธีการนี้ว่า การพัฒนา

๕) แนวคิดแบบความขัดแย้งทางสังคม (Social Conflict) เป็นแนวความคิดของการพัฒนาประเทศด้วยระบอบสังคมนิยม ที่นำทฤษฎีความขัดแย้งมาใช้เป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระบบสังคมโดยถือว่าการนำระบอบสังคมนิยมมาใช้แทนระบบที่ใช้อยู่เดิม เป็นการพัฒนาในแนวความคิดนี้

๖) แนวคิดแบบการพัฒนาชุมชน (Community Development) เป็นแนวความคิดที่องค์การสหประชาชาตินำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาที่กล่าวมาแล้ว ในเรื่องความเป็นมาของการพัฒนา

กล่าวคือ การให้คนและกลุ่มคนในชุมชน

เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และเป็นผู้ได้รับผลของการพัฒนาตามหลักการและวิธีการพัฒนาชุมชน

๑.๔ จุดมุ่งหมายของการพัฒนา

การพัฒนาเป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตมนุษย์ ดังนั้น เป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาก็คือความเจริญหรือการที่ชีวิตมีความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม กูเลท์ (D. Goulet) ได้อธิบายจุดมุ่งหมายอย่างกว้างขวางของการพัฒนาเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าไว้ดังนี้ (วิชัย จันทร์, ๒๕๔๑, หน้า ๒๕-๒๖)

๑) เพื่อการดำรงคงอยู่ของชีวิต ได้แก่ ความสามารถในการได้มาซึ่งสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานเพื่อให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้

๒) เพื่อมีความมั่งคั่งและมีศักดิ์ศรี ได้แก่ การได้รับการศึกษา การมีงานทำและมีสถานะภาพเป็นที่ยอมรับของสังคม

๓) เพื่อความอิสระ เสรีภาพ ได้แก่ ความสามารถที่กำหนดอนาคตของตนเอง ความสามารถในการเลือก ความสามารถในการปลดปล่อยชีวิตจากความเป็นทาส เป็นเครื่องมือของบุคคลอื่น จากความทุกข์ยาก จากความไม่รู้ และจากความหลงเชื่อในสิ่งมลายทั้งหลาย

ส่วนจุดมุ่งหมายของการพัฒนาในทางปฏิบัติการจำแนกได้ ๓ ประการ คือ

๑) เพื่อแก้ไขสิ่งที่ปัญหา หมายถึง การคลี่คลายภาวะที่มีความทุกข์ยากที่ไม่พึงประสงค์ให้หมดไป ดังนั้นบุคคลใดหรือประเทศใดที่ยังมีปัญหาความทุกข์ยากอยู่ ก็ถือว่าบุคคลนั้นหรือประเทศนั้นยังขาดการพัฒนาอยู่มาก

๒) เพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ หมายถึง ในกรณีที่เห็นว่าบางสิ่งบางอย่าง

มีประโยชน์ แต่ยังไม่มีการสร้างขึ้นไว้ก็ควรที่นักพัฒนาจะสร้างขึ้น แม้ในขณะนั้นยังไม่เกิดปัญหาเดือดร้อน หรือขาดแคลนอย่างชัดเจนก็ตาม โดยหวังว่าในอนาคตสิ่งนั้นจะยังเกิดประโยชน์

๓) เพื่อบำรุงรักษาสิ่งที่ค้ำอยู่ให้คงอยู่ตลอดไป หมายถึง การมีวัตถุสิ่งของหรือภาวะทางนามธรรมหรือจิตใจอันเป็นสิ่งที่ดีอยู่แล้วเจริญอยู่แล้ว ก็ควรต้องบำรุงรักษาให้คงอยู่ต่อไป

๑.๕ ลักษณะของการพัฒนา

เมื่อการพัฒนาถูกกำหนดความหมายจากหลายแหล่งและหลายสาขาวิชา ทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการ แต่ลักษณะที่สำคัญมีดังต่อไปนี้ (จารี สนวนนัม, ๒๕๔๐, หน้า ๑๐)

๑) เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้นหรือให้มีความเหมาะสม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้านไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ ซึ่งเป็นลักษณะตามความหมายทางด้านพัฒนาบริหารศาสตร์

๒) มีลักษณะเป็นกระบวนการ (Process) คือ เป็นการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนหนึ่งได้

๓) ลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) คือ เป็นการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้า ๆ ปริมาณมากน้อยก็ได้

๔) เป็นแผนและโครงการไว้ล่วงหน้าจะเปลี่ยนแปลงใครด้านใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้น ไม่ใช่เป็นการ

เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๕) เป็นวิธีการ การพัฒนาเป็นมรรควิธี หรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจการพัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

๖) เป็นปฏิบัติการ คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิด หรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

๗) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการ และคิดค้นวิธีการพัฒนาเองและสิ่งต่าง ๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงใดก็ตามถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้ว จะไม่ใช่การพัฒนา แม้ว่าจะมีลักษณะอื่น ๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

๘) ผลที่เกิดจากความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์ สังคมมีความสุข เพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

๙) มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงกำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพ ปริมาณสิ่งแวดล้อม ความคงทนถาวร การประเมินผลจากผู้ที่เกี่ยวข้องว่ามีความเหมาะสมหรือไม่พึงพอใจหรือไม่และระดับใด เป็นต้น

๑๐) สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การพัฒนา นอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อมนุษย์ สังคมและสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์แล้ว รูปแบบ กระบวนการ และวิธีการพัฒนาเองก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาใหม่ ๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ

ลักษณะทั้ง ๑๐ ประการนี้เป็นลักษณะรวมของการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงที่ขาดลักษณะใดลักษณะหนึ่งจะไม่ใช่การพัฒนา เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบหนึ่งที่มีความหมายใกล้เคียงกับการพัฒนานั้น การเปลี่ยนแปลงลักษณะนี้มีอยู่ทั่วไป และมีผู้นำมาใช้แทนการพัฒนาซึ่งไม่ถูกต้อง เพราะการพัฒนาต้องมีลักษณะร่วมกันทั้ง ๑๐ ประการ ดังกล่าวแล้ว (สนธยา พลศรี, ๒๕๔๗, หน้า ๕)

๒. การพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา

๑) ความหมายและกระบวนการพัฒนาตามแนวพุทธ

เมื่อพิจารณาคำว่า “พัฒนา” หรือ “วัฒนา” ตามแนวทางพุทธศาสนา พบว่า หมายถึง การเจริญ การเติบโต เช่น ต้นไม้งอก เป็นการเจริญเติบโตที่ไม่มีการควบคุม อาจยั่งยืนหรือไม่ยั่งยืนก็ได้เดิมนั้นพระพุทธศาสนาไม่ได้ใช้คำว่า “พัฒนา” ในยุคปัจจุบันใช้กันมากมีคำหนึ่งคือว่า “ภาวนา” ถ้าแปลกันในภาษาง่าย ๆ แปลว่าเจริญ เป็นความเจริญที่ยั่งยืน ดังคำว่า

“พัฒนา” ในภาษาไทยปัจจุบันมีความหมายตรงกับภาษาบาลีว่า “ภาวนา” การพัฒนาตนของบุคคลแนวพุทธต้องตั้งอยู่บนหลักภาวนา ๔ คือ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ๒๕๔๐, หน้า ๓)

ในทางพระพุทธศาสนานั้น คำว่า พัฒนา ถ้าว่าแนวพุทธศาสตร์แล้วคำว่า พัฒนา น่าจะแยกได้เป็น ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งเป็นการพัฒนาคน การพัฒนาคนนี้ตามศัพท์ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ภาวนา หมายถึง การพัฒนามนุษย์ การพัฒนาคนนั้นไม่ว่าจะเป็นทางด้านกายหรือจิตใจก็ตาม อีกส่วนหนึ่ง การพัฒนาสิ่งแวดล้อมภายนอก เช่น เทคโนโลยีการศึกษา การสื่อสาร พัฒนากิจการต่าง ๆ เป็นต้น

๒) ความสำคัญของการพัฒนาแบบพุทธ

พระไพศาล วิสาโล (๒๕๓๓, หน้า ๑๘ - ๑๙) ได้กล่าวถึงการพัฒนาแบบพุทธไว้ดังนี้ การพัฒนาสังคมที่ดีจะก่อให้เกิดสันติสุขแท้จริง จะต้องเป็นการพัฒนาที่ถือว่ามนุษย์เป็นสาระโดยมุ่งให้เกิดการพัฒนาในบุคคลที่ประกอบกันเป็นสังคม พัฒนาการของบุคคลนี้ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ภาวนา” คือการทำให้เจริญ ซึ่งมีความหมายต่างจาก “วิวัฒนาการ” ที่แปลว่า รักการพัฒนาสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนา คือการทำให้สังคมนั้นมีภาวะที่เอื้อให้บุคคลมีชีวิตที่ดีงามนั้นหมายถึง ชีวิตที่ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากการบีบคั้น ทั้งจากปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในสามารถที่จะกำหนดความเป็นอยู่ของตนด้วยสติปัญญาและความพากเพียรของตน ชีวิตเช่นนี้ย่อมไม่ถูกกดขี่ ครอบงำให้จำกัอยู่กับตนเอง จึงมีจิตใจเป็นอิสระและแผ่กว้างไปยังเพื่อนมนุษย์และสรรพชีวิต ภาวะชีวิตดังกล่าว

ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “อิสรภาพ” ซึ่งแปลว่า ความเป็นใหญ่ในตนเอง

๓) การพัฒนาในยุคปัจจุบันจากหลักการของพุทธธรรม

การพัฒนาในปัจจุบันจากหลักการของพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้

๓.๑) การพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธศาสนา จะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดีโดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์ พร้อมกันนั้นการพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐานอำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม เมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความยุติธรรม

๓.๒) การพัฒนาไม่คำนึงถึงคุณภาพของมนุษย์ และไม่ตระหนักถึงคุณค่าธรรมะ แม้จะสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นได้ แต่เป็นความมั่นคงของคนส่วนน้อย โดยที่คนส่วนใหญ่ยากจนแร้นแค้น ความมั่งคั่งให้สันติภาพบังเกิดขึ้น ย่อมยากจะเป็นไปได้ แต่จะมีความรุนแรง ทั้งที่เป็นความรุนแรงอันปรากฏเปิดเผย เช่น อาชญากรรม การประหัตประหาร ทำร้ายทำลายกันและความรุนแรงที่แฝงเร้นอยู่ในโครงสร้างของสังคม ซึ่งเป็นสาเหตุของการตายด้วยโรคขาดอาหาร หรือการเจ็บป่วยเนื่องจากยากไร้ จะต้องเฝ้าถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ธรรมชาติถูกทำลาย ซึ่งก็เป็นผลของความรุนแรงอีกประการหนึ่งที่เนื่องมาจากการพัฒนาตามแนวทางปัจจุบัน

๓.๓) สภาพดังกล่าวย่อมทำให้ชีวิตของบุคคลในสังคมอยู่ในสภาวะเสื่อมทราม ขาดความสงบสุข ไม่มีความปลอดภัยในชีวิตและ

ทรัพย์สิน ทั้งมีปัญหาสภาพจิต ชีวิตสับสน แยกแยกทางสังคมสภาพแวดล้อม ตลอดจน แยกแยกจากตนเอง เกิดปัญหาโรคจิต โรคประสาทจนถึงกับการกระทำการรุนแรงกับตัวเอง การฆ่าตัวตายก็เป็นอันดับต้น เป็นอันว่า สันติสุขไม่อาจเกิดขึ้นได้ทั้งระดับบุคคล สังคม และธรรมชาติอันเราสามารถเห็นได้จากสังคม ปัจจุบัน

๓. การพัฒนามนุษย์ตามแนวภาวนา ๔

ภาวนาหรือการพัฒนาตามแนวพระพุทธ ศาสนามี ๔ อย่าง จำแนกไว้ว่า คือ ๑. พัฒนา ด้านกาย เรียกว่า กายภาวนา ๒. พัฒนาด้านศีล เรียกว่า ศีลภาวนา ๓. พัฒนาด้านจิต เรียกว่า จิตภาวนา ๔. พัฒนาด้านปัญญา เรียกว่า ปัญญา ภาวนา

ภาวนาตามแนวพระพุทธศาสนานี้ เป็นของเก่ามาก แต่จำเพาะมาใกล้กันมากกับ development ๔ ประการของวงการการศึกษาสมัยใหม่ ซึ่งกล่าวถึงการพัฒนาที่แปลก จากของฝรั่งว่า development ๔ ด้าน หรือ growth ๔ ด้าน คือ ๑) พัฒนาทางกาย (Physical development) ๒) พัฒนาการทางสังคม (Social development) ๓) พัฒนาการทางอารมณ์ (Emotional development) ๔) พัฒนาการทางปัญญา (Intellectual development) ซึ่งมีการพูดกันมาหลายสิบปีแล้ว แต่ไม่เคยพูด ถึงภาวนา ๔ อย่างในพระพุทธศาสนา คำว่า ภาวนา ใน dictionary ภาษาบาลี-อังกฤษ แปลเป็น development ทั้งนั้น ภาวนาในทาง พระพุทธศาสนาแปลว่าพัฒนา และคำว่า development ก็มีความหมายตรงกับคำว่า ภาวนา และทั้งภาวนาและ development

มี ๔ ประเด็นเหมือนกัน ดังนี้

๑) พัฒนากาย หรือพัฒนาทางกาย ได้แก่ Physical development ตรงกับ กายภาวนา

๒) พัฒนาศีล หรือพัฒนาทางสังคม ด้วยเหตุที่ศีลคือการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยไม่ เบียดเบียนกัน มีชีวิตที่เกื้อกูลต่อกัน และมีวินัย จึงได้แก่ Social development ตรงกับ ศีลภาวนา

๓) พัฒนาจิตใจ หรือพัฒนาทางอารมณ์ เรื่องอารมณ์ที่เฟื่องมาในภาษาไทยปัจจุบัน ก็คือ เรื่องของจิตใจนั่นเอง พัฒนาด้านนี้ จึงได้แก่ Emotional development ตรงกับ จิตภาวนา

๔) พัฒนาปัญญา หรือพัฒนาการทาง ปัญญา ได้แก่ Intellectual development ตรงกับ ปัญญาภาวนา

๓.๑ การพัฒนาศีลด้าน แต่รวมลงเป็น ระบบเดียว

จึงกล่าวได้ว่า ภาวนา ๔ กับ development ตรงกันหมด แต่ความหมายมีนัยที่แยกกัน ต่างกัน กว้างกว่ากัน หรือลึกกว่ากันบ้าง คือ

กายภาวนา พระพุทธศาสนาไม่เน้นที่ การทำให้ร่างกายเติบโตแข็งแรง แต่ถือว่าการ กินอาหารให้ได้คุณค่า กินพอดี ด้วยความ รู้จักประมาณ ให้ร่างกายอยู่ผาสุก มีสุขภาพดี เป็นฐานให้การพัฒนาด้านอื่นๆ ต่อไปการมี ร่างกายที่ระบบภายในต่าง ๆ ทำงานเรียบร้อยดี เรียกว่าเป็น ปธานียังคะ อย่างหนึ่ง คือเป็น องค์หนึ่งของสภาพชีวิตที่เหมาะสมแก่การใช้ความ เพียรพยายามในการพัฒนาชีวิต แต่การพัฒนา กายไม่ใช่แค่นั้น การพัฒนากาย ท่านเน้นที่เรา ดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ ส่วนของร่างกายที่สัมพันธ์ กับสภาพแวดล้อมในการดำรงอยู่ ก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น และประสาทกาย ที่เรียกว่าอินทรีย์ ฉะนั้น การพัฒนากายในพระพุทธศาสนาจึงเน้น

ไปที่การพัฒนาอินทรีย์ ในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้ใช้งานได้ดี เกิดประโยชน์สูงสุด มีผลในทางส่งเสริมคุณภาพชีวิต เช่น พัฒนาการใช้ตาให้ดูเป็น พัฒนาการใช้หูให้ฟังเป็น ฯลฯ การพัฒนากาย จะต้องเน้นเรื่องนี้

การพัฒนาอินทรีย์ คือ การฝึกใช้อินทรีย์ให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิต ไม่ใช่ใช้อินทรีย์ให้เกิดโทษ ฉะนั้น การศึกษาจะต้องมีกายภาวนา ซึ่งไม่ใช่เฉพาะเพียงฝึกให้ร่างกายเติบโต แข็งแรง มีสุขภาพดีเท่านั้น แต่ต้องพัฒนาให้อินทรีย์เป็น นอกจากนั้น การพัฒนาทักษะต่างๆ ในทางอาชีว ก็รวมอยู่ในข้อนี้ด้วย แต่ที่เป็นแกนกลางก็คือการพัฒนาที่เป็นอินทรีย์นี้ จนพูดได้ว่า การพัฒนากายก็คือการพัฒนาอินทรีย์

ศีลภาวนา ที่ว่าเป็นการพัฒนาทางสังคมนั้น ไม่มุ่งแต่การอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดีโดยไม่เบียดเบียนกันเท่านั้น แต่มุ่งถึงการฝึกอบรมกาย วาจา ให้เป็นฐานในการพัฒนาจิตต่อกับกล่าวคือการฝึกอบรม ให้รู้จักควบคุมตนในเรื่องกาย วาจา นั้น เริ่มด้วยการไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ดี เป็นไปในทางที่เกื้อกูลต่อกันในสังคม เรื่องนี้เป็นศีลขั้นพื้นฐาน แต่นอกเหนือจากนั้น ยังมีการศึกษาอบรมกาย วาจา ให้ประณีตยิ่งขึ้นไปอีก โดยที่ความสามารถในการฝึกพฤติกรรมทางกายวาจาของตนนั้นจะเป็นฐานแก่การพัฒนาจิตใจต่อไปด้วย

เมื่อเรารู้จักควบคุมฝึกหัดกายและวาจาแล้ว จะต้องฝึกฝนพัฒนาจิตใจพร้อมกันไปด้วย ซึ่งจะส่งผลต่อกันตามหลักปัจจัยสัมพันธ์ หมายความว่า ภาวนา ๔ ด้านนี้จะต้องโยงเป็นระบบเดียวกัน ไม่ใช่แยกเป็นด้านๆ ไม่ใช่เป็นความคิดแบบ reductionist เพราะพวกนั้นแยกแล้วไม่โยง

คือแยกภาวนา หรือพัฒนา ๔ ด้าน แยกออกไปได้หมด แต่ไม่ได้ดูว่า ๔ ด้านนั้น สัมพันธ์กันอย่างไร ทางที่ถูกต้องโยงด้วยว่า ๔ ด้านนี้เกื้อกูลและอาศัยกันอย่างไรรอีกที แยกแล้วต้องโยงด้วย ทางด้านการพัฒนาจิตใจก็ต้องโยงว่า เมื่อพัฒนาจิตใจดี ก็ส่งผลคือออกมาต่อร่างกาย เช่น ใจไม่โกรธไม่แค้น ช่วยให้มีสุขภาพดีและมีผลในการสัมพันธ์หรือในการอยู่ร่วมสังคมด้วย ทำให้การสัมพันธ์กับโลก และสภาพแวดล้อมภายนอกพลอยดีไปด้วย และการพัฒนาจิตใจนั้น เช่น เมื่อมีสมาธิ ใจไม่ว้าวุ่นสับสน ก็เป็นฐานให้แก่การพัฒนาปัญญาต่อไป

เมื่อพัฒนาปัญญาดีแล้ว ก็ทำให้จิตใจเป็นอิสระ เพราะรู้ว่าจะทำอะไรปฏิบัติต่ออะไรอย่างไร แก้ไขข้อติดขัดจัดปัญหา หายยึดอัตหุลุดโล่งไปได้ ตลอดจนรู้เท่าทันชีวิตและโลกตามเป็นจริง รู้เท่าทันเหตุปัจจัย มีอะไรเกิดขึ้นก็รู้จักมองตามเหตุปัจจัย ก็ไม่มีอะไร มาบีบคั้นตัว อย่างน้อยก็ไม่ค่อยมีการกระทบกระแทก เพราะทำตามปัญญา ไม่ใช่ทำตามใจอยาก

การพัฒนาปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนา นี้จะใช้คำว่า intellectual ก็ไม่ค่อยตรง เพราะคำว่า intellectual เน้นไปที่ความคิดเหตุผล ซึ่งเป็นเพียงขั้นหนึ่งหรือด้านหนึ่งของปัญญา

ปัญญาในพระพุทธศาสนา มีอยู่หลายขั้น เริ่มตั้งแต่การรู้จักรับ รู้ประสบการณ์ให้ตรงตามเป็นจริง การคิดตามเป็นจริง โดยไม่ถูกครอบงำด้วยอคติ หรือโลภะ โทสะ โมหะ จนถึงความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตตามเป็นจริง ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ด้วยเหตุนี้ ปัญญาภาวนาอาจจะต้องใช้คำว่า wisdom development

ภาวนา ๔ นี้เป็นหลักสำคัญอีกชุดหนึ่ง โดยสรุปแล้ว ภาวนาหรือพัฒนา แสดงถึงหนทาง

ในการพัฒนาทรัพยากรบุคคล เมื่อพูดแยกเป็นแง่ต่าง ๆ แล้ว ก็ต้องเอามาโยงเข้าด้วยกันให้เป็นภาพรวมอันหนึ่งอันเดียว กันอีกที

๓.๒ เป้าหมายของการพัฒนาสู่จุดหมายของชีวิต

จุดหมายในการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ถือเป็นจุดหมายของการศึกษา ซึ่งกล่าวให้ง่ายจุดหมายนั้นก็คือ การพัฒนาตนของแต่ละคนให้เข้าถึง อัตตะ (เรื่อง อัตตะ คือจุดหมายของชีวิต ๓ ชั้น พึงดูในหนังสือ วินยชาวพุทธ หน้า ๙ - ๑๐ หรือ ธรรมญูชีวิต หน้า ๘ - ๙) คือ เข้าถึงจุดมุ่งหมายของชีวิตในระดับต่าง ๆ กัน คือ

๑. ชั้นชีวิตระดับรูปธรรม หรือชีวิตด้านนอก ซึ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ตามองเห็น เช่น ให้พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ให้พึ่งตนได้ในทางสังคม โดยอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี มีความเจริญก้าวหน้าในสังคม มีฐานะตำแหน่งเป็นที่ยอมรับนับถือ เป็นต้น ซึ่งเป็นขั้นเรียกว่า **ทิฐฐธัมมิกัตตะ** คือประโยชน์ที่ตามองเห็นอันเป็นประโยชน์ในขั้นของจุดหมายสามัญเป็นอสรภาพของชีวิตด้านนอก หรืออสรภาพทางกายภาพและทางสังคม ขั้นนี้จะมีจะสำคัญแต่ไม่เพียงพอ ถ้ามีได้เพียงขั้นนี้ ไม่มีขั้นที่ ๒ จะไม่ปลอดภัย

๒. ชั้นเข้าถึงจุดหมายในทางชีวิตจิตใจ ที่ลึกซึ้งลงไป คือมีจิตใจที่ดีงาม เชื่อมมั่นในความดี และการกระทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม มีคุณธรรม และรู้จักเสียสละสร้างสรรค์ทำประโยชน์ต่าง ๆ มีปัญญากอปรด้วยวิจารณ์ญาณ ซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจและความสุขในบุญกุศล หรือการมีชีวิตที่มีคุณค่า ซึ่งเป็นขั้นที่เรียกว่า **สัมปรายิกัตตะ** คือ ประโยชน์ที่ล้ำลึกจากการที่ตามองเห็นเป็นอสรภาพของชีวิตด้านใน ที่ปลอดภัยจาก

ความชั่วร้ายตกต่ำ และความทุกข์ที่ร้ายแรงขั้นที่เรียกว่าตกอบาย

๓. ขั้นสุดท้ายคือ ปรมัตตะ ความหมายคือ ประโยชน์สูงสุด คือถึงขั้นที่มีจิตใจเป็นอิสระด้วยปัญญาที่รู้ความจริง อย่างที่เรียกว่ารู้แจ้งสังขารหรือรู้เท่าทันโลกและชีวิต ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งทั้งหลาย ไม่หวั่นไหวตามความเป็นไปภายนอก เป็นภาวะเต็มอัมสมบุรณ์ ซึ่งมีแต่ความสุขที่โปร่งเบา ไร้ทุกข์ เป็นอสรภาพขั้นสูงสุดหรือขั้นสุดท้าย ที่ความเป็นอิสระของชีวิตจิตใจถึงขั้นเป็นภาวะเด็ดขาดสิ้นเชิง เพราะปัญญากำจัดเหตุปัจจัยแห่งความติดข้องของจิตหมดสิ้นแล้ว

แม้แต่ความสุขก็แบ่งได้เป็นหลายประเภทหลายระดับ เช่นที่แบ่งอย่างง่าย ๆ ว่า ความสุขของมนุษย์แยกออกเป็น ๒ แบบ คือ ๑) **สามิสสุข** ความสุขที่อาศัยามิส และ ๒) **นิรามิสสุข** ความสุขที่ไม่อาศัยามิส

สำหรับคนธรรมดาทั่ว ๆ ไปที่ยังมีจิตใจไม่เป็นอิสระ ไม่ถึงปรมัตต์ ก็ต้องอาศัยสิ่งภายนอกมาเป็นปัจจัยช่วยให้ได้รับความสุข ความสุขของเขาขึ้นต่อวัตถุ ต้องอาศัยสิ่งบำรุงบำเรอหรือแหล่งความสุขจากภายนอก ถ้าไม่มีอะไรภายนอกมาช่วยให้ได้เสพได้บริโภค เป็นต้น ก็เป็นทุกข์ ไม่สบาย ไร้ความสุข อย่างนี้เรียกว่ามีแต่ สามิสสุข กล่าวคือ ความสุขที่ยังพึ่งพาวัตถุ แต่ถ้าได้พัฒนาตนขึ้นไปถึงปรมัตต์แล้ว หรือแม้แต่ในแนวทางของปรมัตต์ ก็จะมีนิรามิสสุขที่ไม่ต้องอิงอาศัยามิส ไม่ต้องขึ้นต่อสิ่งภายนอก มีความสุขได้โดยลำพังตัว เป็นตัวของตัวเองเป็นความสุขแบบอิสระ เป็นการพึ่งตัวเองได้ด้วยความมีอสรภาพทางจิต ทางปัญญา การพึ่งตนได้ ก็มีหลายขั้นเป็นระดับๆ ขึ้นมา

เริ่มแต่พึ่งตนได้ทางรูปธรรม ไม่ต้องขึ้นต่อผู้อื่น ในด้านวัตถุภายนอก ในทางสังคม ในทางจิตใจ จนถึงพึ่งตนเองได้ในทางปัญญา จึงเข้าถึงอิสรภาพอย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป การพึ่งตนได้ก็คือ อิสรภาพ ในระดับต่าง ๆ จนถึงอิสรภาพสูงสุด ทั้งหมดนี้ จึงกลับเข้าสู่หลักข้างต้น ที่ว่า ๑) รู้ความจริงของสิ่งทั้งหลาย เข้าถึง **สังขธรรม** ๒) จึงดำเนินชีวิต หรือปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้สอดคล้องกับหลักความจริง เป็นผู้มี **จริยธรรม** ๓) จึงสามารถแก้ปัญหาได้สำเร็จ ไร้ทุกข์ เกิดมี **อิสรภาพ**

๔. ยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธศาสตร์ ๔ มิติ

การพัฒนา พระพุทธศาสนา เรียกว่า ภาวนา หมายถึงกระบวนการสร้าง หรือทำให้เกิดให้มีขึ้น ส่วนบุคคล หรือทรัพยากรมนุษย์ที่ผ่านการขัดเกลาพัฒนา และตามกระบวนการแล้ว เรียกว่า ภาวิตา หมายถึงถูกพัฒนาแล้วโดยใช้เครื่องมือและกลไก หลักการ ที่จัดเป็นยุทธวิธีตามแนวพุทธศาสตร์ คือมีคุณสมบัติและมีวัตถุประสงค์ (Objective) และเป้าหมาย (Goal) ตามรูปแบบ (Pattern) ยุทธศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ กำหนดไว้ ๔ มิติ คือ

๔.๑ **กายภาวนา** หมายถึง การพัฒนากาย ผิวกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกัมพันธ์กับโลกภายนอกทั้งด้านกายภาพและชีวภาพด้วยดี มิให้เกิดโทษ มีประโยชน์แก่ตนเองและสังคม บำเพ็ญตนให้เกิดประโยชน์ มิให้อกุศลเกิด

ปัจเจกบุคคลต้องรู้จักเลือกเสพ บริโภค สิ่งที่เป็นประโยชน์ มีคุณค่าแก่ร่างกายแก่ตนเอง รับเอาปัจจัยที่ส่งเสริมความแข็งแรงของร่างกาย ไม่ทำอะไรรที่เป็นการหักโหมจนเกินไป รู้จักพักผ่อน

ให้เพียงพอแก่สุขภาพร่าง ออกกำลังกายแต่พอควร และใช้ชีวิตด้วยการมีสติ อย่าประมาท การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาของประเทศ ด้านคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชนมีนัยตามนี้ จึงกำหนดนโยบายเร่งด่วนออกมาได้ผลตอบรับเป็นอย่างดี จากหลากหลายทัศนะมุมมอง

อันเนื่องมาจากผลกระทบด้านบวกต่อประชาชนในระดับรากหญ้า รัฐจึงใช้ยุทธวิธีทั้งในเชิงรุก คือ การสร้างกระแสตื่นตัวในการส่งเสริมให้ประชาชนได้ออกกำลังกายในรูปแบบต่าง ๆ โดยใช้ทรัพยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นเช่น การออกกำลังประกอบเพลงดนตรีท้องถิ่นของแต่ละภาคเป็นต้น เพื่อสร้างสุขอนามัยที่ดี ยุทธวิธีในเชิงรับ คือ การดูแลรักษาผู้ที่มีโรคภัย หรือไม่สบาย ดูแลรักษาอย่างมีคุณภาพและได้มาตรฐานระดับหนึ่ง เป็นการให้โอกาสกับประชาชนได้เข้าบริการของรัฐตามสิทธิอันชอบธรรมตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๕๒ มีเป้าหมายทางสังคม คือ การมีสุขภาพชีวิตที่ดีของประชาชน การพัฒนาด้านกายตามแนวพุทธศาสตร์จึงเป็นการกำหนดหาที่และทิศทางอันเหมาะสมกับตนเอง

๔.๒ **ศีลภาวนา** คือการพัฒนาพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล ให้ถูกต้องสอดคล้องกับระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ กติกาของสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียม จารีตวิถี และมารยาทสากลนิยม มีจรรยาบรรณในวิชาชีพ ประกอบอาชีพที่สุจริต ใช้ชีวิตถูกต้อง และขยันหมั่นเพียรสร้างผลผลิต (product) ให้เพิ่มขึ้นโดยสุจริต ในการประกอบอาชีพ (อุฏฐานสัมปทา) รู้จักฉลาดอดออม (save) ทรัพย์สินที่หามาได้ด้วยมาตรการต่าง ๆ (อารักขสัมปทา) เข้าสู่ระบบการออมของนโยบายรัฐ

สังคมไม่มีสันติสุข ขาดความสมดุลภาพ เพราะปัจเจกบุคคลบกพร่องใน จริยธรรม คุณธรรม ที่ได้ชื่อว่าศีลนี้เอง โดยเฉพาะศีล ๕ ซึ่งเป็นศีลขั้นต้น นับเป็นหลักสากลในการสร้างบรรทัดฐานทางสังคม ทั้งมิติของคำพูด การกระทำ และการเลี้ยงชีพ

ผลกระทบต่องสังคม อันเนื่องมาจากการ ย่อหย่อนหรือความบกพร่องทางคุณธรรม คือ ความเสียหายต่องสังคม ประเทศชาติ ความเชื่อมั่น ต่อประเทศลดลง การพัฒนาไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะกระบวนการที่ถูกต้อง สังคมจึงไม่ปกติสุข มีปัญหา อันเป็นผลมาจากการทุจริตทั้งสามมิติ คือ พุด พฤติกรรม และการอาชีพการทุจริต หรือ คอร์ปชั่นมีสมมูลฐานมาจากการบกพร่องทาง ศีลธรรม จึงมีปรากฏทุจริตเชิงนโยบายอันแยบยล ออกมา องค์กรอิสระที่เราตั้งขึ้นมาเพื่อดูแล ด้านนี้โดยเฉพาะถูกต้องคาดหวังเอาไว้สูงมาก เพราะเราได้สูญเสียโอกาส สิทธิอันพึงมีพึงได้

ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (๒๕๔๔-๒๕๔๙) จึงได้ กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการบริหาร จัดการที่ (Good governance) เป็นยุทธศาสตร์ ที่สำคัญในการผลักดันยุทธศาสตร์ให้ขับเคลื่อน ไปด้วยดี และให้ความสำคัญกับ การปรับระบบ บริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ (Sufficiency) และโปร่งใส (Transparent) การป้องกันและ การทุจริตประพฤติมิชอบ

๔.๓ จิตตภาวนา การพัฒนาจิต ผีอกบรม จิต ช่มอารมณ์ความรู้สึกได้ มีความเจริญงอกงาม ทางอารมณ์ (Emotional growth) จิตที่ฝึก อารมณ์ดีแล้วนำความสุขมาให้ จิตที่มีคุณภาพ ประกอบด้วยคุณธรรมตามหลักศาสนา มีสมาธิ มีสติมั่นคง ใช้งานได้ดี เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

การพัฒนาจิตเป็นเรื่องของคุณธรรม ความรู้สึก แรงจูงใจ สภาพจิตใจ และเป็น นามธรรม คนเข้าใจยาก ไม่ให้ความสนใจ เท่าที่ควร เป็นเรื่องละเอียดอ่อน เมื่อสังคมเผชิญ กับภาวะวิกฤต ก็เอาตัวไม่รอด มีการฆ่าตัวตาย เพราะภูมิคุ้มกันทางจิตไม่ดี สุขภาพจิต เปราะบาง เมื่อประสบเหตุการณ์เข้าทนไม่ได้ หาทางออกไม่ได้ ฆ่าตัวตาย ถ้าผ่านกระบวนการ ฝึกอบรมจิต ปัญหาเหล่านี้จะไม่เกิด ไม่ส่งผล กระทบกับสังคม

ข้อเสนอในประเด็นนี้ คือ สร้างจิตสำนึก ด้านคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ส่งเสริม ให้มีการศึกษาองค์ความรู้ของศาสนาอย่างเป็น วิทยาศาสตร์ เพราะพุทธศาสตร์เป็นวิทยาศาสตร์ ทางจิตอยู่แล้ว ให้เวลากับการสำรวจดูตัวเอง อย่างมีวิจารณ์ญาณ ใช้ปัญญาให้มากอย่าให้ อารมณ์อยู่เหนือเหตุผล ถึงแม้จะเป็นเรื่องยาก แต่ถ้าตั้งใจแน่วแน่ใช้เวลาในการศึกษา รู้ทัน ตัวเอง มีสติกำกับอยู่ทุกขณะ

สร้างกระบวนการในการบริหารงาน ด้านส่งเสริมคุณภาพจิตใจของประชาชน โดยการ สนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรมให้กับหน่วยงาน ที่มีหน้าที่ในการเผยแผ่องค์ความรู้ด้านศาสนธรรม แก่ประชาชน และหน่วยงานที่รับผิดชอบด้าน สุขภาพจิต ปรับปรุงกระบวนการทำงานให้ทัน เหตุการณ์ศึกษาวิเคราะห์แนวทางต่าง ๆ อย่างเป็น ระบบ ในรูปเครือข่ายงานสร้างคุณภาพจิตของ ประชาชน

วิธีการในการพัฒนาคุณภาพจิตของ พุทธศาสนา มีให้เลือกและสามารถนำมาใช้ กับพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลอย่างเหมาะสม หลายประการ แต่ละอย่างมีผลสะท้อนกลับมา ยังผู้ปฏิบัติมากน้อยตามกำลังความสามารถของ

แต่ละคน โดยไม่ต้องเข้าศึกษาหรือจบเรียน
ตามสำนักต่าง ๆ เพียงแต่มีศูนย์ดูแลฝึกอบรม
ผู้ประกอบการ เชี่ยวชาญเข้าใจในวิธีการที่ดี
ต่อผู้อื่น

ในกระแสโลกาภิวัตน์สิ่งที่มาคู่กันคือ
กระแสวัตถุนิยมในระบอบประชาธิปไตยคนที่
จะยืนหยัดสู้ได้จิตใจต้องเข้มแข็งชีวิตจึงไม่ตก
เป็นทาสหรือเหยื่อของกระแสไม่ต้องไปมองไกล
ถึงขนาดที่จะช่วยสังคมโดยรวมให้พ้นปัญหา
สาธารณะ ขอเพียงให้แต่ละคนช่วยตนเองให้ได้
ก็เป็นปัญหาที่หนักหนาพอสมควร พุทธศาสตร์
สร้างความเข้มแข็งด้านสุขภาพจิต จึงเป็นเรื่อง
ของจิตตภาวนาโดยตรง

๔.๔ ปัญญาภาวนา พัฒนาปัญญาการฝึก
อบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความ
เป็นจริง รู้เท่าทันเข้าใจโลกและชีวิตตามสภาวะ
เป็นการไตร่ตรองวินิจฉัยเหตุการณ์ตามความ
เป็นจริง เป็นอิสระ ไม่ตามกิเลส รู้และเข้าใจ
อะไรตามความเป็นจริง

ข้อเสนอในประเด็นนี้ หลักการหรือแนวทาง
การพัฒนาตามแนวทางของพุทธศาสนา ที่จะ
นำไปกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากร
บุคคล จะต้องมีปัญหาเกี่ยวกับเสมอ ปัญญา
เป็นคุณธรรมสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยเป็น
แสงสว่างส่องทางแห่งชีวิต ช่วยคุ้มครอง หรือ
ปกครองคนและข้อสำคัญ ช่วยให้พ้นทุกข์ หรือ
ให้หาความสุขได้ในท่ามกลางความทุกข์ การเผชิญ
ปัญหาชีวิตโดยปราศจากปัญญา เปรียบเหมือน
การเดินคลำไปในที่มืด อาจตกหลุมตกบ่อ หรือ
ที่รกชัฏก็ได้

หลักการหรือแนวทางการพัฒนาตาม
แนวทางของพุทธศาสนา ให้มีความสำคัญกับ
ปัญญายิ่ง และปัญญานั้นต้องเป็นสัมมา

ปัญญา คือปัญญาที่ถูกต้อง ปัญญาเกิดจากการประกอบความเพียร ผึกฝน มิใช่เกิดขึ้นเอง โดยบังเอิญ เพราะปัญญาที่เกิดขึ้นเองโดยบังเอิญ ไม่สามารถที่จะเป็นปัญญาขั้นสูงสุด ประเภทของปัญญาจึงมีหลายอย่าง แต่ปัญญาที่จะกำหนดให้เป็นยุทธศาสตร์ได้ขอเสนอในที่นี้ คือ

๑) จินตามยปัญญา ปัญญาชนิดนี้เกิดจากการจินตนาการ หรือคิดพิเคราะห์ใคร่ครวญ ด้วยวิจารณญาณ

๒) สุตตามยปัญญา ปัญญาประเภทนี้
เกิดจากการศึกษา ฟังจากท่านผู้รู้ อบรม
สนทนา ฟังจากสื่ออื่น ๆ

๓) ภาวนาปัญญา เกิดจากการพัฒนา
โดยกระบวนการต่าง ๆ การพัฒนาทรัพยากร
บุคคลให้มีภูมิรู้

ปัญญา มีขีดความสามารถ แข็งแกร่งทาง
ด้านวิชาการ มีคุณภาพชีวิตที่ดีประกอบอาชีพด้วย
วิชาการและทักษะขั้นสูง จำเป็นที่จะต้องกำหนด
ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาปัญญาของมวลชน

เป้าหมายสูงสุดของยุทธศาสตร์การพัฒนา
ทรัพยากรมนุษย์ ตามแนวพุทธศาสตร์ คือการ
พัฒนาให้เกิดปัญญาซึ่งมีวิธีการเพื่อส่งผลให้บรรลุ
ถึงจุดหมายสูงสุดตามแนวทางของพระพุทธศาสนา
คือ การหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของปัจเจกบุคคลให้ดีขึ้นในทุกด้าน ทั้งมิติร่างกาย อารมณ์ สังคม และวิญญาณ ซึ่งแต่ละตัวมีเครื่องชี้วัดคุณภาพ (Indicator) แตกต่างกันไป การสร้างยุทธศาสตร์พัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาคือ เป้าหมายทางสังคมนั้น

พัฒนาตามแนวทางของพุทธศาสนา
มีหลักการที่เป็นองค์ความรู้ที่จะกำหนดเป็น

ยุทธวิธีในการพัฒนาไว้อย่างเด่นชัด สามารถที่จะเลือกใช้ได้ตามกลุ่มเป้าหมาย หรือปัจเจกบุคคลที่จะพัฒนา เป็นวิธีการ (ploy) ของการพัฒนาที่ส่งผลต่อการดำเนินงาน ยุทธศาสตร์ ซึ่งจะต้องวางตำแหน่ง (position) กลุ่มเป้าหมายที่จะพัฒนา ตามลำดับของ ความแตกต่างทางด้านความสามารถทางสติปัญญา (Intelligence) เช่น ๑) ผู้ที่มีสติปัญญา (IQ) สูง การรับรู้ เข้าใจได้เร็วเรียกว่า อุดมกตัญญู ๒) มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ร่องลงมา เรียกว่า วิปจิตัญญู ๓) ผู้มีสติปัญญาปานกลาง เนยยะ ๔) ผู้อับเฉาปัญญา หรือชั้นปัญญาอ่อน เรียกว่า ปทพมะ

สำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในมิติของระดับสติปัญญา ได้กำหนดยุทธวิธีหรือหลักการที่เป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติให้เหมาะสมแตกต่างออกไปมีเป้าหมายอยู่ที่ เข้าใจอย่างถูกต้อง เหมาะสำหรับการพัฒนาคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ด้านการศึกษา

การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายในการวางแผนยุทธศาสตร์พัฒนา การกำหนดกลุ่มเป้าหมายมีความสำคัญเพื่อให้เกิดความชัดเจน ในการที่จะวางแผนยุทธศาสตร์ไปอย่างมีทิศทาง ซึ่งจะส่งผลให้กับวัตถุประสงค์และเป้าหมายทางสังคม (Social goal) คือ สมาชิกของสังคมทั้งหมด เกิดสันติสุขเป้าหมายทางเศรษฐกิจ (Economic goal) คือ ความมั่งคั่ง (Wealth) พร้อมทั้งเป้าหมายสูงสุดของชีวิต (Ultimate goal) คือ นิพพาน สภาวะที่เป็นสุขสูงสุดเพราะไร้ทุกข์ เป็นอิสรภาพที่สมบูรณ์

ในมิติอื่น ๆ ยุทธศาสตร์มีมุมมองและวางแผนไว้อย่างครอบคลุมเกือบทุกสาขา โดยมี (Goal หรือ Purpose) แตกต่างกันไป ในที่นี้

ไม่สามารถที่จะกล่าวถึงได้หมด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระเบียบวิธีศึกษาวิจัยและศักยภาพของแต่ละคน ซึ่งไม่เหมือนกัน ยุทธศาสตร์จึงเป็นการนำองค์ความรู้อันหลากหลาย ของพุทธศาสนา มาประกอบในการกำหนดโดยวางวิธีการหรือยุทธวิธีในหมวดองค์ความรู้ด้านนั้น ๆ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะใช้สติปัญญาและความสนใจของผู้ศึกษาเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาต่อไป

๕. บทสรุป

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การพัฒนามนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา โดยยึดยุทธศาสตร์คือวิธีการภาวนา ๔ ตามหลักพระพุทธศาสนาสามารถแก้ปัญหาในการพัฒนามนุษย์ เพราะพุทธศาสนามีองค์ความรู้ที่สามารถนำมาเป็นเครื่องมือที่จะกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และพระพุทธศาสนายังถือว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางเป็นเป้าหมายของการพัฒนา

ยุทธศาสตร์การพัฒนามนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา ๔ ด้าน การพัฒนาทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ภาวนา ๔ หมายถึงกระบวนการสร้างหรือทำให้เกิดให้มีขึ้น ส่วนบุคคลหรือทรัพยากรมนุษย์ที่ผ่านการขัดเกลาพัฒนาแล้ว คือผู้ที่ผ่านกระบวนการพัฒนา ดังนี้

๑) กายภาวนา หมายถึง การพัฒนากาย ฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกทั้งด้วยกายภาพ และชีวภาพด้วยดีมิให้เกิดโทษ มีประโยชน์แก่ตนเอง และสังคม บำเพ็ญตนให้เกิดประโยชน์ มิให้ก่อคุณเกิด

๒) ศิลภาวนา หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล การพัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ถูกต้องสอดคล้อง

กับระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ กติกาของสังคม ตลอดถึงขนบธรรมเนียม จารีตวิถี และมารยาทสากลนิยม มีจรรยาบรรณในวิชาชีพ ประกอบอาชีพที่สุจริต ใช้ชีวิตถูกต้อง และขยันหมั่นเพียร สร้างผลผลิต (product) ให้เพิ่มขึ้นโดยสุจริต ในการประกอบอาชีพ (อุฏฐานสัมปทา) รู้จักฉลาดอดออม (save) ทริพยสินที่หามาได้ด้วยมาตรการต่าง ๆ (อารักขสัมปทา)

๓) **จิตตภาวนา** หมายถึง การพัฒนาจิต การฝึกอบรมจิต การข่มอารมณ์ความรู้สึกให้ได้ มีความเจริญงอกงามทางอารมณ์ (Emotional growth) การที่จิตที่มีคุณภาพประกอบด้วยคุณธรรม สุขมาให้ จิตที่มีคุณภาพประกอบด้วยคุณธรรม ตามหลักศาสนา มีสมาธิ มีสติมั่นคง ใช้งานได้ดี เป็นสุขผ่องใสเป็นต้น

๔) **ปัญญาภาวนา** หมายถึง การพัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันเข้าใจโลก และชีวิตตามสภาวะ เป็นการไตร่ตรองวินิจฉัยเหตุการณ์ตามความเป็นจริง เป็นอิสระ ไม่ตามกิเลส รู้และเข้าใจอะไรตามความเป็นจริง

การพัฒนามนุษย์ตามแนวภาวนา ๔ จะสามารถเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนามนุษย์ตามแนวพุทธศาสนา คือการพัฒนาให้เกิดปัญญาซึ่งมีวิธีการ เพื่อบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือ การหลุดพ้น

หนังสืออ้างอิง

ประสิทธิ์ สวาสต์ญาติ, **มนุษย์วิทยาพัฒนาการ**, กรุงเทพมหานคร : สังคมศาสตร์, ๒๕๑๘.
พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘.

สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

นพพรณ มังคละพลัง, “แนวทางพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล : ศึกษากรณีอำเภอโพธิ์ไทร อำเภอยะมราช และกิ่งอำเภอนาดาล จังหวัดอุบลราชธานี”, **การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๖.

วิชัย จันทร, “การพัฒนาระบบการประชาสัมพันธ์สำหรับองค์การบริหารส่วนตำบล”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑.

จรัส นวลนิม, **การศึกษากับการพัฒนาประเทศ : แนวความคิดและวิธีปฏิบัติ**, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.) ปยุตโต, **พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

พระไพศาล วิสาโล, **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม**, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลมคิมทอง, ๒๕๓๓.

อง.ปณจก. ๒๒/๗๙/๑๒๑.

พุทธทาสภิกขุ, **คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๕.

พระครูสุนทรธรรมโสภณ, **พุทธปรัชญาเพื่อพัฒนามนุษย์**, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๔๙.